

УДК 336.7

Дмитренко Т. Л., помічник-консультант депутата
Верховної Ради України Ар'єва В.І.;
Тиховська Н. М., начальник Департаменту
факторинга і векселів Центра корпоративного
бізнесу АТ "Укрсоцбанк", UniCredit Bank

Формування державної стратегії інноваційного розвитку фінансового ринку

Проведено дослідження та аналіз процесу розвитку вексельного обігу в різних країнах світу, природу векселів, як розрахункового документа, цінного паперу, комерційного та банківського кредиту, і зроблений висновок про те, що взаємодія комерційного і банківського кредиту вкрай необхідно для розвитку товарно-грошового господарства, особливо в періоди виходу економіки з кризового стану. Розглядаються передумови створення вексельного ринку в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. Також, досліджено проблеми нормативно-правової бази, що стосується вексельного обігу в Україні, і даються деякі рекомендації щодо її вдосконалення для розширення практики використання комерційних і фінансових векселів.

Ключові слова: інновація, комерційний вексель, банківський кредит, банківський вексель, облікові операції, переоблікові операції, операції під заставу простих і переказних векселів, інфраструктура вексельного ринку.

Проведены исследование и анализ процесса развития вексельного обращения в различных странах мира, природу векселей, как расчетного документа, ценной бумаги, коммерческого и банковского кредита, и сделан вывод о том, что взаимодействие коммерческого и банковского кредита крайне необходимо для развития товарно-денежного хозяйства, особенно в периоды выхода экономики из кризисного состояния. Рассматриваются предпосылки создания вексельного рынка в Украине с учетом международного опыта. Также, исследуются проблемы нормативно-правовой базы, касающейся вексельного обращения в Украине, и даются некоторые рекомендации по ее совершенствованию для расширения практики использования коммерческих и финансовых векселей.

Ключевые слова: инновация, коммерческий вексель, банковский кредит, банковский вексель, учетные операции, переучетные операции, операции под залог простых и переводных векселей, инфраструктура вексельного рынка.

In this article a study and analysis of the development process of bill's and notes circulation in different countries of the world, the nature of promissory bill's and notes as payment document, securities, commercial and bank credit, and concluded that the interaction of commercial and bank credit is essential for the development of commodity- money economy especially in times of output economy from the crisis. Considered prerequisites for the establishment of the bill's market in Ukraine based on international experience. Also, the article considers the problems of the legal framework relating to bill's and notes circulation in Ukraine and gives some recommendations for its improvement to expand the use of commercial and financial bills.

Keywords: innovation, commercial bill, bank loans, bank draft, bank accept, accounting operations, rediscounting operations, transactions secured by promissory bill's and notes, bill market's infrastructure.

Використання інновацій суттєво впливає на економічний розвиток країни в напрямку прискорення структурної перебудови економіки, підвищення її конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості та забезпечення фінансової безпеки країни в світовій економічній системі. Тому все більша увага приділяється створенню сприятливих умов для розгортання інноваційних процесів.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні спостерігається активна діяльність з дослідження інноватики та поширення знань щодо інновацій. Система науки

та освіти активно включились в цей процес: здійснюються наукові дослідження, публікуються статті та видаються монографії, проводяться конференції і круглі столи, вводяться відповідні навчальні дисципліни в учбовий процес, тощо. Результатом такого інформаційного насичення і усвідомлення важливості інновацій для економічного розвитку України стало створення державного регулятора, окремих департаментів, управлінь та відділів, пов'язаних з інноваційним розвитком, формування відповідної нормативно-правової бази та розробка Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, тощо.

Однак, етап накопичення і розповсюдження знань створює лише передумови для активізації науково-технічної та інноваційної діяльності. Наступним має стати етап розгортання цих видів діяльності, оскільки саме їх результати позитивно впливають на зростання обсягу ВВП. Виникає питання як забезпечити дієвість механізму створення наукових знань і подальшої їх трансформації у національне багатство.

Слід відмітити, що існує залежність між фінансовим ринком та реальним сектором економіки, яка проявляється в циркуляції капіталу між ними. Розвиток інститутів фінансового інвестування сприяє росту реальних інвестицій. На практиці фінансові і реальні інвестиції взаємодоповнюють одне одного та не конкурують між собою [18]. Збільшення обсягу фінансових ресурсів на фінансовому ринку безпосередньо залежить від позитивних тенденцій, які спостерігаються в реальному секторі економіки. Фінансовий ринок, в свою чергу, суттєво впливає на реальний сектор через перерозподіл фінансових ресурсів і зміну процентних ставок. Тобто, чим ефективніше діяльність реального сектору, що проявляється в прискоренні темпів розширеного відтворення і нарощуванні обсягів виробництва продукції, тим більше фінансових ресурсів потрапляє на фінансовий ринок і в подальшому спрямовується на розвиток реального сектору шляхом надання кредитів та інвестицій в цінні папери.

Враховуючи надзвичайно важке економічне становище в країні та слабкий розвиток фінансового ринку гострим залишається питання розв'язання проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості та кредитування підприємств та установ.

Аналіз останніх досліджень. Одним з найефективнішим фінансовим інструментом для розв'язання проблем дебіторсько – кредиторської заборгованості підприємств і установ є вексель.

Дослідженням проблем вексельного обігу в Україні та створення і розвитку вексельного ринку, займалися такі вітчизняні і закордонні вчені, як: А.В.Демківський, С.З.Мошенський, П.П. Цитович, С.М. Барац, І. Фішер, Г.Ф.Шершеневич, О.О.Фельдман, Волтерс Клувер, Майкл Сміт та ін.

Викладення результатів дослідження. Однак, необхідно звернути увагу на деякі перешкоди, створені за останні роки, для цивілізованого його обігу. Так, введення акцизного податку на операції з відчуження цінних паперів обґрунтовувалося необхідністю забезпечення надходження коштів до державного бюджету та удосконаленням оподаткування операцій з цінними паперами та деривативами на фондовому ринку на підставі результатів проведеного системного аналізу практики застосування норм Податкового кодексу України. Але необхідного економічного аналізу, зокрема щодо корпоративних векселів, зроблено не було. Результатом стало отримання державою за три квартали поточного року лише десятої частини від запланованого обсягу акцизного податку. А збиток, що за оцінками експертів від акцизу (за суттю, це податок на інвестиції) для економіки України перевищив 500 млн. грн. [9].

Для корпоративних векселів не існує організованого ринку завдяки Рішенню ДКЦПФР від 18.03.02 р. №103 “Про заборону торгівлі векселями на організаційно-оформлених ринках” [17]. Отже, введення акцизу на операції з корпоративними векселями на фондовому ринку є дискримінаційною мірою, оскільки за відсутністю біржового ринку під податок підпадають усі операції з векселями. Податковими роз’ясненнями акциз розповсюджений навіть на усі розрахункові операції з векселями, а не тільки на операції купівлі-продажу, що не сприяє розвитку ні фондового ринку, ні фінансовому ринку, ні цивілізованого вексельного обігу.

Розповсюдження стягнення акцизного податку на кожний індосамент (відчуження) при розрахункових операціях з використанням векселів вже призвело до припинення обігу корпоративних векселів, зниження обсягів активних (кредитних) операцій банків з векселями (врахування – більше, ніж 1000 разів, РЕПО – більш, ніж 2000 разів, авалю – в 3,5 разів). Крім того, вексель – єдиний інструмент, який сприяє зниженню рівня дебіторської заборгованості між підприємствами, яка протягом останніх 5 років поспіль перевищує ВВП більше, ніж на третину [19]. Але для цього потрібно, щоб векселі мали вільний обіг. Зниження рівня дебіторської заборгованості – це підвищення ліквідності та інвестиційної привабливості підприємства, а значить – розвиток економіки та підвищення рейтингів України. Оскільки ніякої статистики по векселях в Україні сьогодні не існує, кількісна оцінка ситуації неможлива. Проте навіть якісна оцінка показує необхідність відміни акцизу на операції з векселями для розвитку економіки.

Ще одним болючим питанням в сфері розв’язання несвоєчасних розрахунків та платежів стало питання розв’язання проблеми бюджетної кредиторської заборгованості розпорядників бюджетних коштів та заборгованості з різниці в тарифах на теплову енергію, послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, що вироблялися, транспортувалися та постачалися населенню, яка утворилася у зв’язку з невідповідністю фактичної вартості теплової енергії та послуг з централізованого водопостачання та водовідведення тарифам, що затверджувалися та/або погоджувалися органами державної влади чи органами місцевого самоврядування та бюджетних зобов’язань одержувачів бюджетних коштів. Також залишається проблемним відшкодування з бюджету сум податку на додану вартість, заявлених до відшкодування та підтверджених за результатами перевірки, але не відшкодованих на звітну дату платникові податку.

Розв’язати дану проблему було запропоновано відповідно до Закону України “Про внесення змін до Податкового Кодексу України та деяких інших законів України щодо фінансових векселів” [6] та шляхом видачі новоствореного фінансового інструменту - фінансовий казначейський вексель.

Фінансові векселі, які на відміну від звичайних векселів, є емісійним цінним папером і випускаються в бездокументарній формі. Порядок випуску, обігу, погашення та стягнення за фінансовими векселями затверджується Національним банком України для векселів, що емітуються банківськими установами (банківський фінансовий вексель) та Кабінетом міністрів України для векселів, що випускаються центральним органом виконавчої влади, який здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів (казначейський фінансовий вексель). Правила реєстрації випуску та обліку фінансових векселів затверджуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку за погодженням з НБУ, так як відмінності у правовому регулюванні векселя та фінансового векселя вказують на те, що фінансовий вексель є окремим видом цінних паперів [6].

Про різну правову природу векселя та фінансового векселя свідчить і таке.

Відповідно до ст. 5 Закону “Про обіг векселів в Україні” [7] векселі (переказні і прості) складаються у документарній формі і не можуть бути переведені в бездокументарну форму (знерухомлені). Натомість фінансові векселі відповідно до п. 14.1.176-1 ПКУ випускаються в бездокументарній формі [8].

Необхідно зазначити, що на відміну від розвитку обігу фінансових банківських векселів, як однієї з форм кредитування, міжнародна спільнота, а саме МВФ засудив впровадження фінансових казначейських векселів для розв’язання проблеми бюджетної кредиторської заборгованості розпорядників бюджетних коштів з обґрунтуванням зростанням рівня інфляції [9].

Для порівняння, в Російській Федерації відповідно до ст.4 Федерального Закону “О простом и переводном векселе” [10] векселі повинні складатися тільки в документарній формі. Хоча Федеральна Комісія з цінних паперів та фондового ринку при уряді Російської Федерації затвердила Положення про обіг бездокументарних простих векселів, на підставі ст.4 Федерального Закону “О простом и переводном векселе” бездокументарна форма векселя була заборонена і таке рішення було підтверджено п.2. Постановою Пленуму ЗС РФ і Пленуму ВАС РФ від 04.12.2000 № 33/14 [20], де підкреслюється що норми вексельного права не можуть застосовуватися до зобов’язань, оформлених на електронних або магнітних носіях. Однак, урядом Російської Федерації в 1994 році були випущені казначейські векселі в бездокументарній формі з єдиною датою випуску і терміном погашення - 1 рік від дати складання векселя, але МВФ піддав критиці уряд Російської Федерації за масштабну емісію казначейських векселів, що підсилили інфляцію. Після цього Міністерство фінансів Російської Федерації згорнуло випуск казначейських векселів.

Такий різний підхід до вексельного обігу зі сторони регулювання державою та неготовленість до нововведень і стагнація фінансового ринку призвели до майже зупиненню вексельного обігу. Використання цього фінансового інструменту залишилось в процесах нелегальної конвертації в готівку та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом.

Учасники фондового ринку України відреагували на ситуацію, що склалась, і включили питання створення цивілізованого вексельного обігу до тез публічних обговорень Стратегії розвитку фондового ринку на 2014-2018 роки за участю НКЦПФР [12]. І комерційні векселі, і фінансові банківські векселі вкрай необхідні для виходу України з антикризового стану. Розвиток вексельного обігу дозволить збільшити обсяг оборотних коштів і знизити рівень дебіторської заборгованості підприємств.

Окрім вирішення питання зняття акцизу по операціям з векселями, є декілька напрямків розвитку вексельного обігу:

- створення інфраструктури вексельного ринку (вексельних торговельних площадок на фондових біржах)

- приведення законодавства, яке регулює обіг векселів, до норм міжнародного вексельного права (Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі [3] (далі - Уніфікований закон), з урахуванням застережень, обумовлених додатком II до цієї Конвенції, та із Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі [1], Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів [8], Закону України “Про цінні папери і фондову біржу” [5], Закону України “Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі

та прості векселі” [7], Закону України “Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі” [2], ратифікованого Україною в 1999 р.

- організація збору статистики з видачі, обігу та погашення векселів.

Зупинимось на організації збору даних з видачі, обігу та погашення векселів. У сфері фінансового моніторингу національної системи боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму діє Єдина державна інформаційна система (ЄДІС). Метою її створення було створення можливості онлайн-доступу до звітних баз державних регуляторів і всієї відкритої інформації [11]. Зокрема, враховуючи, що державними регуляторами обігу комерційних векселів є НБУ (випуск бланків), Міндоходів (емісія та розрахунки векселями), НКЦПФР (торгівля векселями), крім того протестом векселів займаються нотаріуси, врахуванням, авалем векселів - банки, всі вони є суб'єктами фінансового моніторингу. Тому доцільним був би розвиток системи ЄДІС та включення до неї всіх суб'єктів фінансового моніторингу, як державних, так і первинних і спеціально визначених (рис. 1).

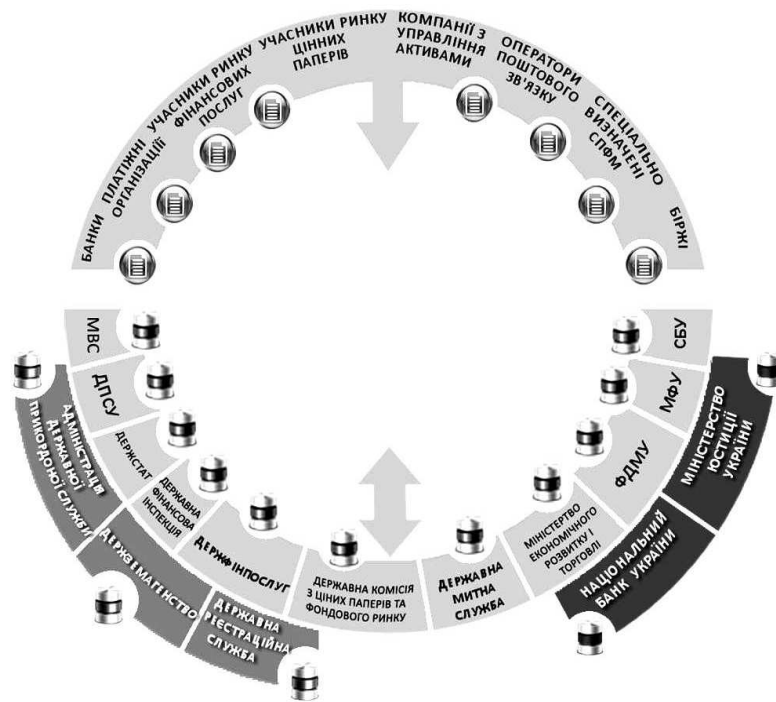

Рис. 1. Структура Єдиної Державної Інформаційної системи [10].

Як наслідок цього, будуть знижені міжрегуляторні ризики обігу векселів і фінансових інструментів загалом, коли частина обігу інструменту знаходиться під наглядом у одного державного регулятора, інша - в іншого державного регулятора, при

цьому державні регулятори солідарної відповідальності з проблем обігу таких фінансових інструментів не несуть. Через створення такої прозорості фінансового ринку та вдосконалення відповідної законодавчої бази, будуть створені умови повернення довіри інвесторів, як вітчизняних, так і закордонних.

Щодо фінансових векселів, їх бездокументарна форма у вигляді електронного документу не відповідає усім нормам міжнародного вексельного права. Крім того, введення в обіг фінансових (казначейських і банківських) векселів в електронному вигляді без спеціального закону, аналогічного як для документарних векселів, породжує високі ризики і недовіра до цього інструменту.

Необхідно зазначити, що на даний час в Україні відсутня можливість здійснення емісії електронних фінансових інструментів. Для початку і розвитку електронних фінансових інструментів необхідні державні гарантії для наявності системи гарантій наявності, достовірності, безпеки обігу.

Для України важливо вивчення всіх можливих схем здійснення державного гарантування з метою використання позитивного досвіду [17]. Так, у Великій Британії держава бере на себе зобов'язання із гарантування повернення 85% наданого кредиту. Кредити надаються основними кліринговими банками країни терміном від двох до семи років. Особливістю такого гарантування є сплата банками державі спеціальної ризикової премії в розмірі 2-2,5 % від негарантованої частини кредиту замість наданих урядових гарантій.

У Німеччині діють державні гарантії по кредитах, наданих комерційними банками. Надання таких гарантій проводиться опосередковано спеціалізованими гарантійними банками на 80% від суми кредиту. Кредити надаються на строк до 15 років. З метою підтримки інноваційного бізнесу малим і середнім фірмам в Німеччині для формування власного капіталу надаються кошти державними банками. Так, Німецький банк вирівнювання надає кредити в основному для створення нових фірм за умови наявності у фірми власних коштів не менше 15% від вартості проекту. Кредити можна також отримати без ніяких гарантій та застави на строк до 20 років у розмірі 25% від вартості проекту за умови позитивної його оцінки. Банк кредитів на відновлення надає інвестиційні кредити в розмірі до 75% вартості проекту фірмам, які вже отримали стартову допомогу на формування власного капіталу.

У Франції створений єдиний спеціалізований інститут поручительства – Французька компанія з гарантій для венчурного фінансування. За юридичним статусом – це спеціалізована фінансова установа у формі акціонерного товариства, в якій державі належить 45% капіталу, решта – банкам та страховим товариствам. Гарантуванню підлягає від 40 до 75% кредиту в залежності від страхового випадку [21].

Створення системи державних гарантій по кредитах, наданих комерційними банками, особливо у формі фінансових банківських векселів, зробили б цей фінансовий інструмент більш привабливим для впровадження його на банківському ринку та залученню до нього інвесторів. Але на початку розвитку обігу фінансових банківських векселів доцільно здійснювати емісію в документарній формі з можливим обліком їх обігу в системі ЕДІС.

Такий підхід спричинений підвищенням кіберзлочинності як в Україні, яку ми спостерігаємо останні два роки, так і в усьому світі (Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2013р.) [10] падінням систем обігу електронних грошей, наприклад WebMoney, GlobalMoney, а також спостерігається всесвітня

відмова від певних видів електронних грошей, наприклад, Bitcoin [13]. Розробка електронних цінних паперів, особливо електронних векселів, які мають проблеми цивілізованого обігу та регулювання в документарній формі, м'яко кажучи, можуть надати наступний поштовх до підвищення кіберзлочинності, а значить недовіри інвесторів до цих інструментів. Усі процеси мають свою еволюцію, тому без створення певних шаблів розвитку небезпечно перескакувати на вищі, особливо в несприятливий період економічного розвитку, а саме в період фінансово - економічної кризи.

Щодо створення інфраструктури вексельного ринку, а саме вексельних торговельних площадок на фондових біржах, то необхідно згадати, що для виходу з "сірого" списку ФАТФ в листопаді 2011 року були витрачені певні зусилля представниками Національної системи боротьби з відмиванням коштів та фінансування тероризму на пояснення легальності та професійного ліцензування учасників фондового ринку, тому що в Європі найчастіше позабіржовий ринок є не ліцензованим і становить у середньому не більше 5%. Крім того, прийнятий Україною закон щодо маніпулювання цінними паперами, призначений насамперед для операцій на біржі. Його прийняття та прийняття закону щодо використання інсайдерської інформації були виконанням рекомендації ФАТФ для розвитку Національної системи боротьби з відмиванням грошей, отриманих злочинним шляхом. Тому необхідною стратегією для більшого розуміння фінансового ринку іноземними інвесторами є перехід від позабіржового ринку до біржового. Тому і пропозиція створення торговельних вексельних майданчиків на біржах є еволюційним шляхом такого переходу [14].

Висновки. Таким чином, фінансові інститути забезпечуючи механізм опосередкованого фінансування в рамках фінансового ринку сприяють розвитку національного виробництва, встановленню зв'язків між індивідуальними інвесторами та підприємствами, що використовують інновації. Питання стимулювання інвестування інноваційної діяльності не вирішені на сьогоднішній день і вимагають подальших розробок з метою створення необхідного арсеналу стимулів та їх ефективної реалізації. Заходи щодо стимулювання недержавного інвестування науково-технологічної та інноваційної діяльності повинні гармонійно поєднуватись з традиційними підходами прямої бюджетної підтримки і створювати можливості активного спрямування усіх наявних джерел ресурсів на інноваційне оновлення виробництва. Адже, від обсягів оновлення основного капіталу залежать темпи і обсяги нарощування валового внутрішнього продукту, а значить і економічне зростання країни в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція, що встановлює однаковий закону про переказний і простий векселі. Женева, 1930р. [Електронний ресурс]: Електронний фонд правової і нормативно – технічної документації. Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/1900740>
2. Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1999 № 827-XIV - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/826-14>
3. Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі. [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1999 № 826-XIV - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_009
4. Про обіг векселів в Україні. [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2013 №407-VII - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14>
5. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: Закон України від 23.02.2006 №3480-15 - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо фінансових векселів [Електронний ресурс]: Закон України від 04.07.2013 №407-18- Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/407-18>

7. Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі Верховна Рада України. Закон України від 06.07.1999 № 826-XIV <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/826-14>

8. Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір стосовно переказних векселів і простих векселів [Електронний ресурс]: Закон України від 06.07.1999 №828-14 - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/828-14>

9. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо подальшого удосконалення адміністрування податків і зборів (щодо операцій з векселями) [Електронний ресурс]: Законопроект України від 25.03.2014 №4548 - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50393

10. Типології Державної служби фінансового моніторингу України за 2013р. [Електронний документ]: наказ Держфінмоніторингу України від 25.12.2013 №182 – Режим доступу: http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=114&art_id=15011&lang=uk%20

11. Про затвердження Порядку електронної взаємодії суб'єктів первинного фінансового моніторингу та Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний документ]: наказ Міністерство фінансів

УДК 347.73

Васильєва А. Г., Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого

Система обов'язків платника податків

У статті автор робить спробу системного аналізу усієї сукупності обов'язків платників податків. При цьому робиться узагальнений погляд на світові тенденції характеру, обсягів та способів закріплення обов'язків платників податків, а також визначається особливості законодавчого врегулювання обов'язків платників податків в Україні, окреслюється їх система.

Ключові слова: платник податків, обов'язок, обов'язок платника податків, податковий обов'язок, правовий статус, система.

В статье автор делает попытку системного анализа всей совокупности обязанностей налогоплательщиков. При этом делается обобщенный взгляд на мировые тенденции характера, объемов и способов закрепления обязанностей налогоплательщиков, а также определяются особенности законодательного урегулирования обязанностей налогоплательщиков в Украине, очерчивается их система.

Ключевые слова: налогоплательщик, обязанность, обязанность налогоплательщика, налоговая обязанность, правовой статус, система.

In the article, author makes an attempt of system analysis of taxpayer's obligations. Therefore, a generalized view of global trends on nature, scope and methods of securing obligations of taxpayers is done, as well as a defined legislative settlement of taxpayer's obligations in Ukraine is produced. The system of taxpayer's obligations is shown.

Keywords: taxpayer, obligation, taxpayer's obligation, tax obligation, legal status, system.

Вступ. У теорії податкового права вже начебто сформувалась певною мірою усталена позиція, що основу правового статусу платників податків складають його обов'язки. Так, платник податків на протиположній владній стороні податкових правовідносин — державі, що має відповідне право на встановлення та справляння податків